

Projektbeskrivning

Projektets titel

Kan alla barn klara skolans mål?

Bakgrund

Elevers olika förutsättningar för att klara skolan

Barn och ungdomar har olika kognitiva förutsättningar att klara skolan. Elever med koncentrationssvårigheter har en stor risk att underprestera i relation till sin begåvning, och elever med en svagare teoretisk begåvning har svårare att nå skolans mål. Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) uppmärksammas i ökad utsträckning och behöver särskilt pedagogiskt stöd.

Barn och ungdomar med svag begåvning dvs vill säga med en intelligenskvot i nedre delen av ”normalvariationen”, har bristande förmågor avseende abstrakt tänkande och får stora svårigheter i inläringssituationen om de inte får det anpassade pedagogiska stöd som de behöver. Svag begåvning innebär varken en diagnos eller en funktionsnedsättning, utan hör till den vida ”normalvariationen” (Ferrari, 2009). Denna grupp med en teoretisk begåvning inom IK-intervallet 70-84 uppgår till 13-14%, dvs flera barn i varje klass.

Barn med lindrig utvecklingsstörning har rätt att få en anpassad skolgång i grundsärskolan, medan barn med svag teoretisk begåvning räknas till den normalbegåvade gruppen, och därmed tillhör de den ”vanliga” grundskolan. Detta grundar sig på en föreställning om att alla barn i den normalbegåvade gruppen har samma kognitiva förutsättningar, och de ges därmed inte särskilda rättigheter till anpassad undervisning.

Barn med uppmärksamhetssvårigheter får liknande svårigheter som barn med svag begåvning i dagens skola med ökade krav på elevers exekutiva funktioner. Brister i uppmärksamhet kan variera i svårighetsgrad och är svårigheterna tillräckligt stora kan barnet uppfylla kriterier för ADHD. Uppmärksamhetssvårigheter är ofta inte tillräckligt uppmärksammade av lärare, symtomen ges ofta andra förklaringar. Betydande problem med uppmärksamhet/koncentration (ADHD) medför stor risk för att barnet/ungdomen underpresterar i relation till den faktiska begåvningen (Barkley, 2010; Barkley, 1998). Ungefär 5% av barn och ungdomar har ADHD (Faraone et al., 2003).

I en svensk populationsbaserad studie omfattande ca 600 elever genomfördes en screening avseende koncentrations- och inlärningsproblem i årskurs 4 (Ek et al. 2011). Vid uppföljning i årskurs 9 visades att den grupp som haft dessa svårigheter i årskurs 4 hade signifikant lägre betyg och måluppfyllelse jämfört med gruppen som inte hade dessa problem i årskurs 4.

Skolans förändring

Skolan ska ge alla barn och elever den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att bli goda samhällsmedborgare och för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Skolan har ett speciellt ansvar för barn och unga i behov av särskilt stöd. Frågan om särskilt stöd blir aktuell när en elev riskerar att inte nå de lägsta kunskapskraven, eller visar på andra svårigheter i skolsituationen. Personalen kring eleven är skyldig att anmäla till rektor om de misstänker att eleven inte kommer nå målen (SFS, 2010).

I läroplanen, som fastställs av regeringen, anges de nationella målen för skolan. I årskurs 3, 6 och 9 ges nationella prov i bland annat svenska, engelska och matematik till alla elever i grundskolan. Syftet med de nationella proven är att identifiera och fånga upp elever som riskerar att inte nå målen, att kunna visa elevernas starka och svaga sidor och att garantera likvärdig utbildning för alla barn i hela riket. De nationella proven är inget examensprov, utan bara ett av flera underlag den undervisande läraren har i sitt arbete att kartlägga elevens kunskaper.

Förutom skolans ökade krav på elevers teoretiska förmåga ställs också allt större förväntningar på elevers förmåga att arbeta självständigt, att själva söka kunskap och att kunna analysera och planera. Kraven har ökat på elevernas kognitiva/exekutiva förmågor. Det ställs också krav på så kallade metakognitiva förmågor, t.ex. att reflektera över egen och andras lärandeprocesser samt att kunna beskriva *hur* man kom fram till det aktuella svaret på frågan. En uppgift som kräver betydande kognitiv kapacitet och förmåga till abstraktion.

Skolreformen som kom 2011, med läroplanen (lgr 11) (Skolverket, 2011), fokuserar mer på teoretisk kunskap och syftar till att förbereda fler elever för fortsatta studier. Samtidigt ökades behörighetskraven till gymnasieskolan. Syftet med skolreformen var att öka elevernas måluppfyllelse. Det har dock visat sig att många elever i årskurs 9 inte får fullständiga betyg. Det är en påtaglig skillnad mellan nyinvandrade elever (boende i Sverige kortare tid än 4 år) jämfört med övriga elever. Endast ca 30% av nyinvandrade elever är behöriga att söka till gymnasieskolans nationella program. Enligt Skolverkets statistik är det 13% av eleverna i årskurs 9 (nyinvandrade ej inkluderade) som ej är behöriga att söka till gymnasiet på grund av att det ej nått målen i årskurs 9 och ytterligare 6% avslutar avslutar inte sina gymnasiestudier (Skolverket 2012).

Förändringarna i skolans pedagogiska utformning har dock inte åtföljts av någon analys av huruvida dessa ökade krav på kognitiva funktioner är rimliga att ställa på barn och ungdomar *som helhet* inom grundskolan. Grundskolan ska omfatta alla barn och ungdomar utom den grupp som har utvecklingsstörning och därmed rätt till särskola. Till grundskolan hör således de barn och ungdomar som har en svag teoretisk begåvning, inom "normalvariationens" lägre del, och den grupp som har koncentrationssvårigheter/ADHD. Det finns ingen analys avseende vilken begåvningsnivå som krävs för att klara skolans mål. Man kan på goda grunder anta att elever med en svag teoretisk begåvning, särskilt om också samtidiga koncentrationssvårigheter föreligger, får problem med/inte klarar de uppsatta målen.

Skolans uppdrag är att alla barn ska nå målen. Det finns ingen analys gjord avseende vilka kognitiva förmåga som krävs för att klara dessa mål.

Projektets syfte

Att studera vilka kognitiva förutsättningar som krävs för att klara skolans mål

Att studera vad som utmärker elever som inte når skolans mål i årskurs 6

Att utvärdera den pedagogiska utformningen av stödet och hur detta inverkar på barnets möjligheter att nå skolans mål.

Att analysera barnets upplevelse av hur det givna stödet påverkar deras inlärning.

Att tillföra denna kunskap till ansvariga för den pedagogiska utformningen av läroplaner

Metod

Den studerade gruppen kommer att omfatta ca 600-800 elever (ungefär hälften pojkar och hälften flickor) i åk 6, i grundskolan, i tre representativa kommuner i Västra Götaland (Skaraborg).

För att bli tillfrågad om deltagande skall eleven ha gått i skolan i den aktuella kommunen ett läsår och behärska svenska språket vilket bedöms i samverkan med respektive pedagog. De elever som är nyligen anlända från andra länder (dvs gått mindre än ett läsår i grundskolan) exkluderas från studien (barn i s.k. förberedelseklass kommer därmed inte att ingå i studien).

Använd testmetod och frågeformulär

- 1) Bedömning av den teoretiska begåvningen kommer att göras med en förkortad version av WISC-IV där ett deltest från varje index ingår: Ordförråd (Verbal funktion), Matriser (Perceptuell funktion), Sifferrepetition (Arbetsminne) och Kodning (Snabbhet). Den förkortade versionen av WISC-IV korrelerar till approximativt 0.70 med resultat enligt det ordinarie WISC-IV (Sattler and Dumont, 2004).
- 2) Kartläggning avseende koncentration/uppmärksamhetsförmåga genomförs med ett kort frågeformulär till lärare, ESSENCE-Q (Gillberg 2012).
- 3) Information inhämtas från lärare/specialpedagog/annan personal om vilka elever som har någon form av pedagogiskt stöd.
- 4) Varje elev tillfrågas om de får någon extra hjälp och hur de upplever det.

Genomförande

Pedagoger och rektorer kommer att informeras vid en informationsträff vid start av studien. Höstterminen 2014 informeras föräldrar till samtliga barn i årskurs 6 i de tre kommunerna i Västra Götaland (Skaraborg) om den planeras studien. Information kommer att skickas via brev till vårdnadshavare/föräldrar, och breven kommer att översättas för de föräldrar som vanligtvis får informationen översatt till sitt modersmål. I informationen kommer att framgå att studien innebär att barnet testas av psykolog (tid per test ca 20 minuter) och att barnets lärare besvarar frågor om elevens koncentration/förmåga samt om vilket stöd eleven får. Bakgrundsdata om aktuellt pedagogiskt stöd i skolsituationen inhämtas. Barnet själv tillfrågas också om det får extra stöd och om barnet upplever att det är till hjälp.

Efter betygssättningen vårterminen i åk 6 kommer data om elevernas betyg att insamlas. Betygsdata kommer att relateras till kognitiva testresultat. Särskilt kommer resultaten att granskas avseende relationen svag begåvning och måluppfyllelse, koncentrationssvårigheter och måluppfyllelse samt kombinationen svag begåvning och koncentrationssvårigheter relaterade till måluppfyllelse.

Övriga medarbetare

Projektet är knutet dels till Gillbergcentrum vid Göteborgs universitet, institutionen för neurovetenskap och fysiologi, ett ledande center för forskning om utvecklingsneurologiska/neuropsykiatriska funktionsproblem med brett nationellt och internationellt nätverk för forskningsamarbete och dels till Specialpedagogiska institutionen vid Stockholms universitet där professor Ulla Ek med omfattande forskningsbakgrund inom området kommer att utgöra närmaste samarbetspartner.

Etisk ansökan

Etisk ansökan kommer att skickas till etikprövningsnämnden i Göteborg.

Betydelse

Skolans mål i årskurs 6 och 9 nås inte av barn med lindrig utvecklingsstörning. Detta är väl känt och för denna grupp elever finns en anpassad skolform; särskolan. Klinisk erfarenhet talar för att betydande svårigheter att nå skolans mål också föreligger för elever med svag teoretisk begåvning. Detta har dock aldrig studerats. Den politiska önskan om "en skola för alla" beaktar inte tillräckligt att barn och ungdomar har olika kognitiva förutsättningar. De reformer som skett inom skolan har uppenbarligen inte givit det önskade resultatet; att alla elever ska nå målen i skolan. Att lyckas i skolan är avgörande för barns hälsa. Socialstyrelsen (2010) konstaterade att "negativa erfarenheter i skolan är en betydelsefull länk mellan risker i uppväxtmiljön och psykosociala problem". Det visades också att kriminalitet i vuxen ålder är 12 gånger så vanligt bland dem med låga betyg i åk 9 jämfört med dem med medel/höga betyg, att risken för självmordsförsök var 4-5 ggr högre samt att alkohol- eller narkotikamissbruk var 7-9 ggr vanligare i vuxenålder bland dessa elever (Socialstyrelsen, 2010).

Skolresultaten i Sverige har sjunkit sedan mitten av 90-talet. Under det senaste decenniet har skillnaderna mellan hög- och lågpresterande elever ökat, samtidigt som skillnaderna mellan skolor har ökat. I en rapport (IFAU, 2010) konstateras att mindre strukturerade arbetsformer i form av eget arbete drabbat särskilt de studiesvaga eleverna. Ökad segregering och mer statisk resurstilldelning har också bidragit till dessa sämre skolresultat.

Genom att undersöka i vilken utsträckning kognitiva svårigheter inverkar på möjligheten att nå skolans mål i årskurs 6 kan den grupp som inte når målen belysas. Det är av stor betydelse att denna grupp elever ges uppmärksamhet och att skolans mål anpassas så att alla elever kan nå *sina* respektive mål. En skola för alla måste anpassas för de barn som inte har samma kognitiva förutsättningar till målpuppfyllelse.

Också de praktiska yrkesprogrammen på gymnasiet är idag mer teoretiskt krävande och även samhället i stort ställer allt högre krav på individens kognitiva funktioner.

Denna studie kan bidra till att belysa betydelsen av individens egna kognitiva förmågor för möjligheten att klara skolans mål och tydliggöra behovet av att dessa mål i skolan *utformas olika* utifrån de olika *elevernas individuella förutsättningar*.

På sikt skulle en sådan anpassning kunna innebära ökat välbefinnande hos denna målgrupp och att färre barn och ungdomar drabbas av psykisk ohälsa – av betydelse också ur ett sjukvårds- och samhällsekonomiskt perspektiv.

Referenser

- Barkley RA. (1998) *Attention-deficit hyperactivity disorder: a handbook for diagnosis and treatment*, New York: Guilford Press.
- Barkley RA. (2010) Differential diagnosis of adults with ADHD: the role of executive function and self-regulation. *Journal of Clinical Psychiatry*, 71.
- Ek U, Westerlund J, Holmberg K, Fernell E. (2011) Academic performance of adolescents with ADHD and other behavioural and learning problems - a population-based longitudinal study. *Acta Paediatr* 100: 402-406.
- Faraone SV, Sergeant J, Gillberg C, et al. (2003) The worldwide prevalence of ADHD: is it an American condition? *World Psychiatry* 2: 104-113.
- Ferrari M. (2009) Borderline intellectual functioning and the intellectual disability construct. *Intellectual and developmental disabilities* 47: 386-389.
- Gillberg, C. (2012) ESSENCE-Q. http://www.gnc.gu.se/digitalAssets/1463/1463650_essence-q-sv-jan-2013.-docx.pdf
- IFAU. (2010) Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter: vad säger forskningen? Uppsala: Institutet för Arbetsmarknadspolitisk Utvärdering.
- Sattler JM and Dumont R. (2004) *ASSESSMENT OF CHILDREN: WISC-IV and WPPSI-III Supplement*, USA: Jerome M. Sattler.
- SFS. (2010) SFS 2010:800, Skollag. Stockholm: Riksdagen.
- Skolverket. (2011) Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. In: Skolverket (ed). Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>
- Skolverket. (2012) Salsa. Betygsresultat för kommuner och skolor år 9. Stockholm: Skolverket. <http://salsa.artisan.se/>
- Socialstyrelsen. (2010) Social Rapport 2010. In: Socialstyrelsen (ed). Västerås: Socialstyrelsen.